

ΣΧΕΣΗ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΥ ΓΑΜΟΥ

Ἀναμέτρηση καὶ προσμέτρηση τοῦ πολιτικοῦ γάμου.

Υ Π Ο

ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ Ι. ΜΠΟΥΜΗ

Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Α. Εἰσαγωγικά.

Τὸ θέμα τοῦ πολιτικοῦ γάμου — σήμερα μάλιστα πού κόπασε ὁ σάλος — νομίζουμε, ὅτι πρέπει νὰ ἀντιμετωπισθεῖ μὲ σύνεση, διάκριση καὶ συνέπεια. Γιὰ νὰ πραγματοποιηθεῖ αὐτό, πρέπει νὰ ληφθοῦν ὑπ' ὄψη, ἐκτὸς τῶν ἄλλων:

α) Ἡ νομοθεσία (οἱ κανόνες) καὶ ἡ πράξις τῆς ἐνωμένης Ἐκκλησίας τῶν ἐπτὰ Οἰκουμενικῶν Συνόδων, ἡ ὁποία θὰ χρησιμεύσει ὡς ὁδηγός.

β) Ἡ ἐξάπλωση τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας στὶς ἱεραποστολικὰ λεγόμενες χώρες, οἱ ὁποῖες ἀπεικονίζουν καὶ ἀντιμετωπίζουν κατὰ κάποιον ἀνάλογο τρόπο (*mutatis mutandis*) τὸ ἴδιο κλίμα πού ἀντιμετώπιζε καὶ ἡ πρώτη Ἐκκλησία.

γ) Ἡ εἴσοδος τῆς Ἑλλαδικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας στὴν ἐνωμένη Εὐρώπη, ὅπου θὰ ἔλθει σὲ στενὲς σχέσεις μὲ ἄλλα χριστιανικὰ δόγματα καὶ μὲ θρησκείες, καθὼς καὶ διάφορα κοσμικὰ πολιτεύματα, καὶ

δ) Ἡ προσπάθεια ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν, ἡ ὁποία μπορεῖ νὰ γίνῃ — ὅπως καὶ ἀπαιτοῦμε οἱ Ὁρθόδοξοι — μόνο βάσει τῆς κοινῆς ὡς ἄνω ἐκκλησιαστικῆς κληρονομίας, μόνο ἐπὶ τῇ βάσει τῆς αὐθεντικῆς παραδόσεως τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων.

Καὶ στὰ θέματα, λοιπόν, τοῦ γάμου αὐτὴν τὴν παράδοση εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ γνωρίζουμε, νὰ τηροῦμε καὶ νὰ ἀκολουθοῦμε. Δὲν μποροῦμε, ὅπου μᾶς συμφέρει νὰ ἀπαιτοῦμε ὡς βάση τὶς ἐπτὰ Οἰκουμενικὲς Συνόδους καὶ ὅπου δὲν μᾶς συμφέρει, πρῶτοι ἐμεῖς οἱ ἴδιοι νὰ τὶς ἀπορρίπτουμε. Ἡ συνέπειά μας αὐτὴ εἶναι ἀπαραίτητη, γιὰ νὰ ἔχουμε τὸ δικαίωμα νὰ τὴν ἀπαιτοῦμε καὶ ἀπὸ τοὺς ἄλλους.

Β. Προβληματισμοί.

Γιὰ τὴν καλλίτερη κατανόηση τοῦ θέματος ἀναφέρουμε μερικὰ προβλήματα:

1. Καὶ κατὰ πρῶτον ἀρχίζουμε μὲ τὸ πρόβλημα ἐκεῖνο πού ἔγινε

άφορμη — από τις κύριες άφορμές — να είσαχθεί σήμερα ο πολιτικός γάμος και στον έλληνικό χῶρο, κατ' άπαίτηση και τῶν φίλων μας Δυτικο-Ευρωπαϊών.

Το πρόβλημα: Μπορεῖ ένας να συνάψει άλλο θρησκευτικο-έκκλησιαστικό γάμο σήμερα στην Ελλάδα, αν δέν λύσει προηγουμένως τόν πολιτικό του γάμο, πού έχει συνάψει φυσικά με άλλο πρόσωπο; Προφανῶς, ὄχι. "Όχι μόνον, έπειδή μπορεῖ να επισύρει αυτό ποινικές κυρώσεις από την Πολιτεία, αλλά άπλούστατα και έπειδή τὸ κοινό περι δικαίου αἴσθημα «δέν τὸ βλέπει με καλό μάτι». Δέν μπορούμε να θεωρήσουμε και να αντιμετώπισουμε τὸ γενόμενο πολιτικό γάμο ὡς μὴ γενόμενο, ἢ ὅπως μία πράξη ἢ κατάσταση πορνείας.

Και τοῦτο ένισχύεται και από τὸ ἐξῆς γεγονός: "Όπως εἶναι γνωστό, κατὰ τὸν κστ' καν. τοῦ Μεγ. Βασιλείου: «Ἡ πορνεία γάμος οὐκ ἔστιν, ἀλλ' οὐδὲ γάμου ἀρχή· ὥστε, ἐάν ᾗ δυνατόν τοὺς κατὰ πορνείαν συναπτομένους χωρίζεσθαι, τοῦτο κράτιστον. Ἐάν δὲ στέργωσιν ἐκ παντὸς τρόπου τὸ συνοικέσιον, τὸ μὲν τῆς πορνείας ἐπιτίμιον γνωρίζετωσαν, ἀφιέσθωσαν δέ, ἵνα μὴ χειρόν τι γένηται» (Γ. Ράλλη - Μ. Ποτλῆ, *Σύνταγμα θείων και ἱερῶν κανόνων*, Δ', 159). Τίθεται, λοιπόν, τὸ ἐρώτημα: Θά θεωρήσουμε αὐτοὺς πού ἔχουν κάνει πολιτικό γάμο ὡς κατὰ «πορνείαν συναπτομένους» και θά τοὺς χωρίσουμε, ἢ ἀντιθέτως ἢ Ἐκκλησία μας με μεγάλη χαρά θά δέχεται να ἱερολογήσει τὸ γάμο ὅσων ἔχουν προηγουμένως τελέσει πολιτικό γάμο, χωρίς μάλιστα να τοὺς ἐπιβάλλει ἐπιτίμιο πορνείας;

Και μόνο αὐτὸ τὸ παράδειγμα θά ἀρκοῦσε, γιά να ἀντιληφθοῦμε τὴ διαφορά τῆς αντιμετώπισης τῆς πορνείας από τὸν πολιτικό γάμο μέσα στην Ἐκκλησία. Δέν μπορούμε στὰ θέματα τῶν θεσμῶν να παραβλέπουμε και τοὺς ἀνθρωπίνους νόμους. Ἄλλωστε και ὁ Μοδεστῖνος λέει, ὅτι ὁ γάμος εἶναι «θείου τε και ἀνθρωπίνου δικαίου κοινωνία». Ἄλλ' ἄς πᾶμε και σ' ἄλλους προβληματισμούς.

2. Ἐχουμε τὴν ἐξῆς περίπτωση: Ἐνας θέλει να λάβει ὡς σύζυγο με θρησκευτικό γάμο τὴν ἀδελφή τῆς πρώην συζύγου του, με τὴν ὁποία ἔχει συνάψει τὸ γάμο του με τὸν πολιτικό τύπο (και ἐν συνεχείᾳ ἔλαβε, ἢ και δέν ἔλαβε, διαζύγιο). Θά τοῦ ἐπιτρέψουμε αὐτὸ τὸ γάμο; Πάντως ἢ Δ.Ι.Σύνοδος με ἀπόφασή της ἔχει ἀπορρίψει μία τέτοια αἴτηση (Βλ. Ἄριθμ. Πρωτ. 228820.12.90 και Ἄριθμ. Διεκπ. 1543). Και καλῶς δέν ἐπέτρεψε ἢ Δ.Ι.Σ. ἔναν τέτοιο γάμο, γιατί και ὁ Ἰωάννης ὁ Κίτρος (τέλη ιβ' ἑκατ.) στην ιστ' ἀπόκρισή του λέει, ὅτι δέν μπορεῖ να λάβει ἕνας ὡς σύζυγο τὴν ἀδελφή τῆς μνηστῆς του, τὴν ὁποία, σημειωθῆτω, εἶχε μνηστευθεῖ χωρίς «ἱερῶν εὐχῶν», χωρίς ἱερολογία (Ρ.-Π., Ε', 420). Και ἐάν ὑποθέσουμε, ὅτι δώσουμε τὴν ἄδεια να παντρευτοῦν

σέ ὄσους ἔχουν συνάψει πολιτικό γάμο, θά ἀρνηθοῦμε σέ ὄσους ἔχουν τελέσει θρησκευτικό; Δηλαδή θά εἶναι σέ πλεονεκτικότερη θέση οἱ τελέσαντες πολιτικό γάμο ἀπό τούς τελέσαντες θρησκευτικό γάμο;

Ἄς ἀφήσουμε τὸ γεγονός, ὅτι ὁ β' καν. τῆς Νεοκαισαρείας ὀρίζει: «Γυνή, ἐάν γήμηται δύο ἀδελφοῖς, ἐξωθείσθω μέχρι θανάτου (μὴ πειθομένη λῦσαι τὸν γάμον)· πλὴν ἐν τῷ θανάτῳ διὰ τὴν φιλανθρωπίαν εἰποῦσα, ὡς ὑγιάνασα λύσει τὸν γάμον, ἔξει τὴν μετάνοιαν. Ἐὰν δὲ τελευτήσῃ ἡ γυνὴ ἐν τοιοῦτῳ γάμῳ οὔσα, ἤτοι (ἢ) ὁ ἀνὴρ, δυσχερῆς τῷ μείναντι ἢ μετάνοια» (P.-Π., Γ', 71). Πρβλ. καὶ ἰθ' ἀποστολ. κανόνα. Ὁ δὲ πζ' καν. τοῦ Μεγ. Βασιλείου, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, περιλαμβάνει τὰ κατωτέρω: «Ἐάν τις πάθει ἀκαθαρσίας ποτὲ κρατηθεῖς ἐκπέση πρὸς δυοῖν ἀδελφῶν ἄθεσμον κοινωσίαν, μήτε γάμον ἡγεῖσθαι τοῦτο, μήθ' ὄλωσ εἰς ἐκκλησίας πλήρωμα παραδέχεσθαι πρότερον, ἢ διαλῦσαι αὐτοὺς ἀπ' ἀλλήλων» (P.-Π., Δ', 261).

3. Καὶ συνεχίζουμε μὲ ἄλλα προβλήματα: Ἐνας χριστιανὸς μετὰ τὸ βάπτισμα ἔχει συνάψει διαδοχικῶς δύο θρησκευτικούς γάμους. Στὴ συνέχεια τελεῖ δύο πολιτικούς καὶ τέλος ἔρχεται στὴν Ἐκκλησία νὰ ζητήσῃ νὰ συνάψει καὶ ἄλλο θρησκευτικό καὶ πάλι γάμο, μὲ τὸ δικαιολογητικό, ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ τρίτος γάμος του, καθότι οἱ δύο προηγηθέντες πολιτικοὶ γάμοι θεωροῦνται πορνεῖες καὶ δὲν λαμβάνονται ὑπ' ὄψη γιὰ τὴν προσμέτρηση.

Μποροῦμε ὁμῶς νὰ συμφωνήσουμε μ' αὐτὴ τὴ λογικὴ, ὅταν μάλιστα ὁ δ' καν. τοῦ Μεγ. Βασιλείου καὶ γιὰ τὸν τρίτο ἀκόμη γάμο λέει: «Ὀνομάζουσι δὲ τὸν τοιοῦτον (τὸν γ' γάμον) οὐκ ἔτι γάμον, ἀλλὰ πολυγαμίαν, μᾶλλον δὲ πορνεῖαν κεκολασμένην» (P.-Π., Δ', 102), ἢ ὅταν ἐπίσης ὁ ν' καν. τοῦ Μεγ. Βασιλείου ὀρίζει: «Τριγαμίας νόμος οὐκ ἔστιν· ὥστε νόμῳ γάμος τρίτος οὐκ ἄγεται. Τὰ μέντοι τοιαῦτα ὡς ρυπάσματα τῆς Ἐκκλησίας ὀρώμεν· δημοσίαις δὲ καταδικαίς οὐχ ὑποβάλλομεν, ὡς τῆς ἀνειμένης (ἀχαλίνωτης) πορνείας αἰρετώτερα (προτιμότερα)» (P.-Π., Δ', 203). Καὶ δεόν νὰ ληφθεῖ ὑπ' ὄψη ὅτι αὐτά, ὅπως θά δοῦμε παρακάτω, ἐγράφοντο στὴν ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποία ὄχι μόνον ὁ τρίτος, ἀλλὰ καὶ ὁ δεῦτερος γάμος δὲν ἱερολογεῖτο ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία.

4. Ἄλλο πρόβλημα: Ἐνας ἔχει συνάψει γάμο προτοῦ γίνῃ χριστιανός, φυσικὰ μὲ τὸν πολιτικό τύπο. Ἀφοῦ γίνῃ χριστιανὸς ζητᾷ νὰ νυμφευθεῖ διαδοχικῶς ἄλλες τρεῖς φορές. Μπορεῖ; καὶ μάλιστα τὴ στιγμή πού ὁ οβ' καν. τῆς Πενθέκτης τὸν πολιτικό γάμο πού ἔγινε πρὸ τῆς εἰσόδου του στὸ Χριστιανισμὸ τὸν χαρακτηρίζει «νόμιμον γάμον». Λέει συγκεκριμένως: «Εἰ δέ τινες, ἔτι ἐν τῇ ἀπιστίᾳ τυγχάνοντες, καὶ οὔπω τῇ τῶν ὀρθοδόξων ἐγκαταλαγέντες ποίμνη ἀλλήλοισ γάμῳ νομίμῳ

ἡρμόσθησαν, εἶτα ὁ μὲν, τὸ καλὸν ἐκλεξάμενος...» (Ρ.-Π., Β', 471).

Πρὸς τούτοις δέον νὰ ληφθεῖ ὑπ' ὄψη, ὅτι καὶ ὁ Ἄπ. Παῦλος στίς ἐπιστολές του ἐπέτρεπε στὸ χριστιανὸ σύζυγο νὰ συζεῖ μὲ τὴ μὴ χριστιανὴ γυναῖκα του (καὶ τὸ ἀντίθετο), καίτοι δὲν εἶχαν τελέσει χριστιανικὸ γάμο: «Εἴ τις ἀδελφὸς (χριστιανὸς) γυναῖκα ἔχει ἄπιστον, καὶ αὕτη συνευδοκεῖ οἰκεῖν μετ' αὐτοῦ, μὴ ἀφιέτω αὐτήν· καὶ γυνὴ εἴ τις ἔχει ἄνδρα ἄπιστον, καὶ οὗτος συνευδοκεῖ οἰκεῖν μετ' αὐτῆς, μὴ ἀφιέτω τὸν ἄνδρα» (Α' Κορ. 7, 12-13). Συναφῶς πρέπει νὰ σκεφθοῦμε καὶ τὸ γεγονὸς, ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Ἄπ. Παῦλος ἀπαγορεύει αὐστηρότατα καὶ ἐπαυλεημμένως τὴν πορνεία (Α' Κορ. 6, 18, Ἐφεσ. 5, 3, Α' Θεσ. 4, 3).

5. Ἄλλη περίπτωση: Δύο ἀδελφία θέλουν νὰ πάρουν δύο ἀδελφές. Θρησκευτικῶς ἀπαγορεύεται (νδ' καν. Πενθέκτης). Ὅποτε γιὰ νὰ τὸ πετύχουν, προβαίνουν στὸ ἐξῆς τέχνασμα: Τὸ πρῶτο ζευγάρι συνάπτει πολιτικὸ γάμο. Τὸ δεύτερο ζητάει νὰ συνάψει ἐκκλησιαστικὸ γάμο μὲ τὸ ἐπιχείρημα, ὅτι γιὰ τὴν Ἐκκλησία δὲν εἶναι γάμος, ἀλλὰ εἶναι πορνεία ὁ πολιτικὸς γάμος τοῦ πρώτου ζευγαριοῦ. Ἄς ὑποθέσουμε, ὅτι ὑποχωρεῖ ἡ Ἐκκλησία καὶ τοὺς τελεῖ τὸ θρησκευτικὸ γάμο. Στὴ συνέχεια τὸ πρῶτο ζευγάρι λέει, ὅτι μετανοεῖ, καὶ θέλει νὰ ἱερολογηθεῖ ὁ δικὸς του πολιτικὸς γάμος. Τί θὰ κάνει ἡ Ἐκκλησία; Θὰ τοὺς στεφανώσῃ; Καὶ δὲν μπορούμε ἐδῶ νὰ παραθεωρήσουμε τὸ γεγονὸς, ὅτι οἱ κανόνες εἶναι πολὺ αὐστηροί. Ἔτσι ὁ νδ' καν. τῆς Πενθέκτης Οἴκουμ. Συνόδου ὀρίζει: «Τῆς θείας ἡμᾶς οὕτω σαφῶς ἐκδιδασκούσης Γραφῆς· Οὐκ εἰσελεύσῃ πρὸς πάντα οἰκεῖον σαρκὸς σου, ἀποκαλύψαι ἀσχημοσύνην αὐτοῦ. (Δι' αὐτὸ ὀρίζομεν ἀπὸ τοῦ νῦν, τοὺς πρὸς γάμου κοινωνίαν συναπτομένους) ἢ πατέρα καὶ υἱὸν μητρὶ καὶ θυγατρὶ ... ἢ ἀδελφούς δύο δυσὶν ἀδελφαῖς, ὑπὸ τὸν τῆς ἐπταετίας πίπτειν κανόνα, ἀφισταμένων αὐτῶν προδήλως τοῦ παρανόμου συνοικεσίου» (Ρ.-Π., Β', 432).

6. Ἐνας νέος καὶ μία νέα βαφτίστηκαν, ὅταν ἦταν νήπια, ὀρθόδοξοι χριστιανοί. Ὅταν μεγάλωσαν καὶ θέλησαν νὰ παντρευτοῦν λόγῳ τοῦ ἐπικρατοῦντος πολιτικοῦ καθεστώτος, δὲν ὑπῆρχε κληρικὸς νὰ τοὺς στεφανώσῃ. Συνῆψαν πολιτικὸ γάμο καὶ συνήρχοντο. Μετὰ ἀπὸ χρόνια καὶ ἀφοῦ ἄλλαξαν οἱ πολιτικὲς συνθήκες, ὁ ἄνδρας θέλησε νὰ γίνῃ κληρικὸς. Θὰ τοῦ τὸ ἀπαγορεύσουμε, ἐπειδὴ θὰ θεωροῦμε τὸν πολιτικὸ γάμο ὅπως ὁποῦντε καὶ πάντοτε πορνεία, καὶ ἐπειδὴ ἡ πορνεία εἶναι κώλυμα ἱερωσύνης; Μήπως ὁ πολιτικὸς γάμος δὲν πρέπει νὰ ἀντιμετωπισθεῖ ὡς πορνεία, τουλάχιστον σ' ὅλες τὶς περιπτώσεις;

7. Ἐνας κληρικὸς ἄγαμος περιέπεσε σὲ πορνεία, ἢ καὶ δὲν ὑπέπεσε. Πάντως θέλει νὰ παντρευτεῖ. Μποροῦμε νὰ τοῦ ἐπιτρέψουμε νὰ τελέσει θρησκευτικὸ γάμο, ὅταν οἱ κανόνες ἀπαγορεύουν τὸ γάμο τῶν

ιερομονάχων; Συγκεκριμένως, ό στ' καν. τής Πενθέκτης λέει: «'Ορίζομεν, από τοῦ νῦν μηδαμῶς ὑποδιάκονον ἢ διάκονον ἢ πρεσβύτερον, μετά τήν ἐπ' αὐτῷ χειροτονίαν, ἔχειν ἄδειαν, γαμικὸν ἑαυτῷ συνιστᾶν συνοικέσιον. Εἰ δὲ τοῦτο τολμήσοι ποιῆσαι, καθαιρείσθω» (Ρ.-Π., Β', 318). Ἄφοῦ θὰ καθαιρεθεῖ, πῶς ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ θὰ τοῦ τελέσουμε τὸ μυστήριον τοῦ γάμου καὶ θὰ τὸν εὐλογοῦμε καὶ θὰ τὸν στεφανώνουμε; Γι' αὐτὸ σ' αὐτὲς τίς περιπτώσεις, μήπως εἶναι καλλίτερον νὰ ἀφήσουμε νὰ συνάψει μόνο πολιτικὸ γάμο καὶ ὡς ἓνα εἶδος ἐπιτιμίου καὶ παιδαγωγίας;

8. Ἐνας χριστιανὸς Ἑλληνας ποὺ ἀκολουθεῖ τὸ νέο ἡμερολόγιον ἐτέλεσε τὸ γάμο του μὲ ἱερεῖς ποὺ ἀνήκουν στὸ παλαιὸ ἡμερολόγιον καὶ στὴ συνέχεια διέλυσε τὸ γάμο του. Τώρα θέλει νὰ συνάψει γάμο μὲ ἄλλο πρόσωπο στὴν Ἐκκλησία τῶν νεοημερολογιτῶν. Θὰ προσμετρηθεῖ ὁ γάμος ποὺ τελέσθηκε κατὰ τὴν τάξιν τῶν παλαιοημερολογιτῶν; Σημειωθῆτω, ὅτι ἡ Δ.Ι.Σύνοδος σ' ἓνα τέτοιο ἐρώτημα τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Ἀττικῆς ἀποφάνθηκε καταφατικῶς (Ἀριθμ. Πρωτ. 4001, Ἀριθμ. Διεκπ. 1593, τῆς 23.12.1991). Ἄφοῦ ὅμως δὲν δεχόμαστε τὰ μυστήρια τῶν παλαιοημερολογιτῶν; Μήπως, λοιπόν, ἐδῶ τὸν προσμετράμε, ἐπειδὴ ἀναγνωρίζει ἡ Πολιτεία τὴ σύναψιν αὐτοῦ τοῦ γάμου μὲ αὐτὸν τὸν τύπο; Μήπως, δηλαδὴ, ἔτσι ἐξαρτᾶται ἡ προσμέτρηση ἀπὸ τὴν ἀναγνώριση τῆς νόμιμης ἀρχῆς;

9. Κάτι ἀνάλογο μὲ τὸ προηγούμενον εἶναι καὶ τὸ ἐξῆς: Ἐνας νέος ποὺ ἀνήκει στὴ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία συνάπτει τὸ γάμο του κατὰ τὸ ρωμαιοκαθολικὸ δόγμα. Ὁ γάμος του αὐτὸς λύεται, ὁ νέος γίνεται ἐν συνεχείᾳ Ὁρθόδοξος Χριστιανὸς καὶ ἀκολουθῶς θέλει νὰ νυμφευθεῖ μὲ τὸ ὀρθόδοξο δόγμα. Θὰ προσμετρηθεῖ ὁ γάμος ποὺ ἐτέλεσε, ὅταν ἦταν μέλος τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας; Μήπως καὶ ἐδῶ πρέπει νὰ ἐξαρτᾶται ἡ προσμέτρηση ἀπὸ τὴν ἀναγνώριση τῆς νόμιμης ἀρχῆς; Μήπως ἔτσι ἀναγνωρίζεται ἐμμέσως ὁ προβλεπόμενος ἀπὸ τὴν Πολιτεία τύπος; Μήπως ἄρα καὶ ὁ πολιτικὸς τύπος;

10. Ἐνα ζευγάρι Ἑλλήνων ὀρθοδόξως βαπτισθέντων τελεῖ τὸ γάμο του μὲ τὸν πολιτικὸν τύπον κατόπιν ἀνυποχώρητης ἐπιμονῆς τοῦ νέου, ὁ ὁποῖος δὲν θέλει νὰ τὰ χαλάσει μὲ τὴν ομάδα στὴν ὁποία ἀνήκει. Ἡ γυναίκα μετὰ ἀπὸ τὸν πρῶτον χρόνον τῆς συμβίωσης αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην, καὶ ζητάει, νὰ κοινωνήσῃ. Σ' αὐτὸ ἔχει καὶ τὴν ἀνοχήν ἢ συγκάταθεση τοῦ ἀνδρα τῆς, χωρὶς ὅμως αὐτὸς νὰ ὑποχωρεῖ, ὥστε νὰ τελέσουν καὶ τὸ θρησκευτικὸν γάμον. Τί θὰ κάνουμε; Θὰ τῆς ἐπιτρέψουμε νὰ κοινωνήσῃ;

Γιὰ μιὰ καλὴ καὶ δίκαιη ἀπάντησιν ἴσως πρέπει νὰ σημειωθεῖ ἐδῶ,

ὅτι ὁ Βαλσαμών, ὅπως φαίνεται, τὸν πολιτικὸν γάμον τὸν συνιστοῦσε ὡς διέξοδο καὶ στὴν περίπτωση τοῦ δύο νέου ἐπρεπε τότε νὰ συνάψουν τὸ γάμον τοὺς θρησκευτικῶς μέσα στὴ Θ. Λειτουργία καὶ νὰ κοινωνήσουν, καὶ πὺ δυστυχῶς ὅμως εἶχαν προηγουμένως μικροφυχήσει καὶ συνέλθει σαρκικῶς. Σ' αὐτὴ δηλ. τὴν περίπτωσημποροῦσαν νὰ κάνουν τὸ γάμον τοὺς μὲ τὸν πολιτικὸν τύπον, νὰ περάσουν ἀκολούθως τὰ χρόνια τοῦ ἐπιτιμίου καὶ ἔτσι νὰ τελέσουν καὶ τὸν ἐκκλησιαστικὸν τοὺς γάμον (Πρβλ. Ρ.-Π., Δ', 160 ἐξ. καὶ 186 ἐξ. καὶ Παν. Μπούμη, *Θεώρηση καὶ προβλήματα τοῦ Πολιτικοῦ γάμου*, σελ. 31 ἐξ.).

Αὐτὰ καὶ ἄλλα προβλήματαμπορεῖ νὰ παρουσιαστοῦν σὲ σχέση μὲ τὸ θέμα καὶ τὴν ἀντιμετώπιση τοῦ πολιτικοῦ γάμου.

Γ. Κοινὴ ἀντιμετώπιση ἀπὸ τοὺς ἰ. κανόνες

Ἴσως μερικοὶ προβάλλουν τὸ ἐπιχείρημα γιὰ μιὰ εὐκολὴ λύση τῶν προβλημάτων, ὅτι αὐτὰ τοὺ ὀρίζουν οἱ κανόνες γιὰ τὶς προϋποθέσεις τοῦ γάμου, τὰ ὀρίζουν γιὰ τὸ θρησκευτικὸν γάμον καὶ ὄχι γιὰ τὸν πολιτικόν, τὸν ὁποῖον δὲν ἀναγνωρίζουν. Δυστυχῶς ὅμως, ὅπως φαίνεται σαφῶς, αὐτὸ τὸ ἐπιχείρημα δὲν εὐσταθεῖ, γιὰτί:

α) Ὁ θρησκευτικὸς γάμος δὲν ἐπεβλήθη μὲ κανόνα τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ ἐπεβλήθη ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα Λέοντα τὸ Σοφὸν κατὰ τὸ ἔτος 893 μὲ τὴν πθ' νεαρά, δηλαδὴ πολὺ ἀργότερα ἀπὸ τὴν θέσπιση τῶν ἀνωτέρω ἱερῶν κανόνων, οἱ ὁποῖοι ὀρίζουν τὶς προϋποθέσεις (κωλύματα) τοῦ γάμου.

β) Κανένας κανόνας ἀπὸ αὐτοὺς οἱ ὁποῖοι μιᾶνε γιὰ τὶς προϋποθέσεις δὲν κάνει διάκριση μεταξὺ θρησκευτικοῦ καὶ πολιτικοῦ γάμου. Συνήθως μιᾶνε γενικῶς γιὰ νόμιμον γάμον. Ἐπομένως δὲνμποροῦμε νὰ ποῦμε, ὅτι οἱ ἰ. κανόνες δὲν ἐλάμβαναν ὑπ' ὄψη καὶ τοὺς πολιτικούς γάμους, οἱ ὁποῖοι ἐγίνοντο μὲ τὴν συναίνεση καὶ τὸ νόμιμον συμβόλαιον.

Ἡ ἄποψη αὐτὴ ἐνισχύεται ἰδιαιτέρως καὶ ἀπὸ μιὰ ἐρμηνευτικὴ παρατήρηση τοῦ Βαλσαμώνος στὸν κστ' καν. τοῦ Μεγ. Βασιλείου. Σ' αὐτὴ παρατηρεῖ: «Αὐτὰ (τοὺ γράφει ὁ κανόνας, δηλ. ἡ ἐπιβολὴ τοῦ ἐπιτιμίου καὶ ἀκολούθως ὁ γάμος) ἐλάμβαναν χώραν, ὅπως νομίζω, ὅταν μόνον μὲ τὴν συναίνεση τῶν δύο νυμφευομένων (τ. ἔ. μὲ τὸν πολιτικὸν τύπον) συνήπτετο ὁ γάμος» (Ρ.-Π., Δ', 160). Παρόμοια διαφωτιστικὴ παρατήρηση ἔχουμε ἀπὸ τὸν ἴδιον καὶ στὸν λη' καν. τοῦ Μεγ. Βασιλείου, ὅπου λέει: «Ταῦτα δὲ (δηλ. ἡ ἐπιβολὴ τοῦ ἐπιτιμίου καὶ ἡ τέλεση τοῦ γάμου), ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, χώραν εἶχον, ὅταν συναινέσει μόνη συνίστατο ὁ γάμος» (Ρ.-Π., Δ', 183).

γ) Τέλος, θὰμποροῦσε κανεὶς νὰ ἰσχυρισθεῖ, ὅτι πολλοὶ ἀπὸ τοὺς

κανόνες προϋποθέτουν και λαμβάνουν υπ' όψη τους άρκετά σοβαρώς, θα λέγαμε ύποδεικνύουν, την τέλεση του πολιτικού γάμου. "Αν μελετησει κανείς μερικούς από αυτούς με προσοχή, θα τό άντιληφθει.

"Ας επιχειρήσουμε, λοιπόν, μία άποδεικτική μελέτη και έπιβεβαίωση των άνωτέρω.

1. Σάν ένα είδος εισαγωγής αρχίζουμε από τη βασική και γενική προϋπόθεση εκείνη, την όποία αναφέρει και ό "Αγ. 'Ιγνάτιος ό Θεοφόρος: «Πρέπει δέ τοῖς γαμοῦσι... μετά γνώμης τοῦ επισκόπου την ένωσιν ποιῆσθαι, ἵνα ό γάμος ἦ κατά Κύριον, και μή κατ' επιθυμίαν» (Βιβλιοθήκη 'Ελλήνων Πατέρων και 'Εκκλησιαστικῶν Συγγραφέων, 2, 283-284). Το «μετά γνώμης» έδῶ δέν μπορούμε να τό περιορίσουμε μόνο στην ιερολογία του γάμου. "Αν ἤθελε να αναφερθει ό "Αγ. 'Ιγνάτιος αποκλειστικῶς και μόνο στην ιερολογία, θα μπορούσε να πει «την ένωσιν ποιῆσθαι μετ' εύλογίας» και όχι «μετά γνώμης». "Αρα αναφέρεται σ' ένα ευρύτερο φάσμα: και στην άδεια, ἡ όποία δίδεται κατόπιν εξέτασεως των προϋποθέσεων. Και τό σπουδαίο είναι, ότι έχοντας μόνο τό «μετά γνώμης», αφήνει περιθώριο να έννοηθει, ότι ἡ άδεια αὐτή χρειάζεται και όταν ό γάμος δέν γίνει με ιερολογία, αλλά με την επικρατοῦσα συνήθεια.

'Αλλ' επ' αὐτοῦ πιό εμφανῶς μιλάει ό Μέγ. Βασίλειος, όταν στον πζ' καν. δίνει απάντηση στο έρώτημα, αν είναι νόμιμο τό να πάρει κανείς ως σύζυγο την αδελφή τῆς γυναίκας του, φυσικά μετά τό θάνατο τῆς τελευταίας. Λέει συμπερασματικά: «Κεφάλαιον δέ τῶν εἰρημένων, εἰ μὲν νόμῳ τις ὀρμάται πρὸς τὸν γάμον, ἠνοικται πᾶσα ἡ οἰκουμένη· εἰ δὲ ἐμπαθῆς αὐτῷ ἡ σπουδή, διὰ τοῦτο και πλέον αποκλεισθήτω, ἵνα μάθη τό έαυτοῦ σκεῦος κταῖσθαι ἐν ἀγιασμῷ και τιμῇ, μή ἐν πάθει ἐπιθυμίας» (Ρ.-Π., Δ', 264) Με τό «νόμῳ» προφανῶς ό Μέγ. Βασίλειος έννοει, εἰς ἔχει ό μελλονυμφος τις νόμιμες προϋποθέσεις, και όχι μόνο εἰς τελείσει τό γάμο του με τό θρησκευτικό τύπο. "Ας αφήσουμε τό γεγονός, ότι έτσι ὅπως είναι διατυπωμένη ἡ πρόταση αὐτή, μπορεί κάποιος να ισχυρισθει, ότι ό Μέγ. Βασίλειος δέν επέβαλλε οὔτε ενδιαφερόταν ειδικῶς για την τέλεση αποκλειστικῶς τῆς ιερολογίας. "Εκεῖνο πού τὸν ένδιέφερε ιδιαίτερος ἦταν ἡ ύπαρξη και ἡ τήρηση τῶν νομίμων προϋποθέσεων (τοῦ «νόμῳ»). Τοῦτο φαίνεται και από τη φράση «ἠνοικται πᾶσα ἡ οἰκουμένη»: "Οτι δηλ. ἐφ' ὅσον ὑπῆρχαν ὅλες οἱ νόμιμες προϋποθέσεις, ό δρόμος ἦταν άνοικτός για ὅλες τις νόμιμες και επισήμως άναγνωρισμένες συνάψεις γάμου. "Η και αντιστρόφως: Οἱ νόμιμες αὐτές προϋποθέσεις ἦταν άπαραίτητες και για τό θρησκευτικό και για τὸν πολιτικό και για τὸν κάθε επίσημο γάμο, βεβαίως για τοὺς χριστιανούς.

Τὰ ἀνωτέρω συνάγονται καὶ ἐνισχύονται καὶ ἀπὸ τὴν ια' ἐρωταπὸκριση (κανόνα) τοῦ Ἁγ. Τιμοθέου Ἀλεξανδρείας. Ἐρώτηση: Ἐάν τις καλέσῃ κληρικὸν εἰς τὸ ζεῦξαι γάμον, ἀκούσῃ δὲ τὸν γάμον παράνομον, ἢ θειογαμίαν, ἢ γοῦν ἀδελφὴν τελευτησάσης γυναικὸς τὴν μέλλουσαν ζεύγνυσθαι, εἰ ὀφείλει ἀκολουθῆσαι ὁ κληρικὸς, ἢ προσφορὰν ποιῆσαι;». Ἀπόκρ. «Ἀπαξ εἶπατε, ἐάν ἀκούσῃ ὁ κληρικὸς τὸν γάμον παράνομον· εἰ οὖν ὁ γάμος παράνομός ἐστιν, οὐκ ὀφείλει...» (Ρ.-Π., Δ', 337). Καὶ ἀπὸ τὸν κανόνα αὐτὸν συμπεραίνουμε, ὅτι ἡ εὐλογία τοῦ γάμου ἀκόμη καὶ στὴν ἐποχὴ τοῦ Ἁγ. Τιμοθέου (τέλη τοῦ 4^{ου} αἰ.) ἦταν προαιρετικὴ. «Ἐάν τις καλέσῃ κληρικόν», λέει ὁ κανόνας, δὲν λέει «ὅταν τις καλέσῃ κληρικόν». Εἶναι σὰν νὰ λέει ὁ κανόνας, ἐάν θελήσει κανεὶς καὶ καλέσει κληρικόν. Μποροῦσε δηλαδὴ καὶ νὰ μὴν καλέσει κληρικόν καὶ νὰ τελέσει τὸ γάμο του μὲ ἄλλο τρόπο. Ἐκεῖνο ὅμως ποῦ ἦταν ἀπαραίτητο νὰ τηρηθεῖ ἀπὸ τὸ χριστιανόν, ἦταν οἱ προϋποθέσεις τοῦ γάμου, τὰ κωλύματα τοῦ γάμου κ.τ.λ.

Ἄρα ἡ τήρηση τῶν κανονικῶν προϋποθέσεων ἦταν καὶ γιὰ ἐκεῖνους ποῦ τελοῦσαν θρησκευτικὸ γάμο καὶ γιὰ ἐκεῖνους ποῦ τελοῦσαν πολιτικὸ γάμο.

Ἄλλὰ καὶ τὸ προαναφερθὲν γενικώτερο γεγονός, ὅτι τόσοι κανόνες μιλάνε γιὰ τὶς προϋποθέσεις συνάψεως γάμου (κωλύματα κ.τ.λ.)¹ καὶ ἐπιβάλλουν αὐτές, ἐνῶ ἀντιθέτως κανεὶς ἀπὸ τοὺς κανόνες δὲν ἐπιβάλλει τὸ θρησκευτικὸ γάμο, ἢ δὲν κάνει διάκριση μεταξύ θρησκευτικοῦ καὶ πολιτικοῦ γάμου, δὲν εἶναι χωρὶς σημασία. Μᾶλλον ὑπὲρ αὐτῆς τῆς ἀπόψεως συνηγορεῖ: Ὅτι δηλ. οἱ προϋποθέσεις ἀναφέρονται σ' ὅλα τὰ εἶδη συνάψεως γάμου καὶ σ' ὅλους τοὺς γάμους (πρῶτο, δεῦτερο, κ.τ.λ.).

Ἄλλ' ἐκεῖνο ποῦ ἐνισχύει τὰ ἀνωτέρω καὶ διαφωτίζει τὰ πράγματα ἀκόμη περισσότερο (καὶ ποῦ κάνει ἰδιαιτέρη ἐντύπωση) εἶναι τὸ γεγονός, ὅτι στοὺς κανόνες, προκειμένου νὰ χαρακτηρισθεῖ μία συζυγικὴ συνάφεια καὶ συνοίκηση ὡς γάμος, ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν τήρηση τῶν νομίμων προϋποθέσεων, καὶ ὄχι (τουλάχιστον ἐμφανῶς) ἀπὸ τὴν ἱερολογία ἢ μὴ τοῦ γάμου, ἢ ὅποια ἄλλως τε, ὅπως ἔχουμε προεῖπει, ἐπεβλήθη τὸν ἕνατο (9ο) αἰῶνα.

Ἔτσι στὸν λη' κανόνα τοῦ Μεγ. Βασιλείου ποῦ μιλάει γιὰ τὶς

1. Κανόνες σχετικούς μὲ τὴ σύναψη καὶ τὰ ἄλλα περιστατικὰ τοῦ γάμου ἔχουμε μεταξύ ἄλλων καὶ τοὺς ἐξῆς σπουδαίους:

ι', ζ, ιη', κστ' καὶ ξζ' ἀποστολικούς, ἢ τῆς Α' Οἴκουμ. Συνόδου, ιδ', ιε' ιστ' καὶ κζ' τῆς Δ' Οἴκουμ. Συνόδου, γ', στ', ιβ', ιγ', μδ', νγ', νδ', οβ', ηβ', ηγ', ηδ' τῆς Πενθέκτης Οἴκουμ. Συνόδου, ι', ια', ιβ', ιη' καὶ ιθ' Ἀγκύρας, α', γ', καὶ ζ' Νεοκαισαρείας,

υπεξούσιες κόρες, βλέπουμε, ότι ο χαρακτηρισμός του συνοικεσίου τους με ένα νέο ως γάμου και όχι ως πορνείας δεν εξαρτάται από την ιερολογία, αλλά από την έγκριση και συμφωνία των γονέων τους (και της ένεκα τούτου βεβαιότητας, μονιμότητας κ.τ.λ.). Λέει ο κανόνας: «Αί κόραι, αί παρά γνώμην του πατρός (κηδεμόνα) ακολουθήσασαι, πορνέουσι· διαλλαγέντων δέ των γονέων, δοκεῖ θεραπείαν λαμβάνειν τὸ πρᾶγμα» (Ρ.-Π., Δ', 182). Ὁ κανόνας αὐτὸς σὲ μετάφραση μετὴ βοήθεια καὶ τῶν μεγάλων ἐρμηνευτῶν ἔχει ὡς ἐξῆς: «Οἱ κόρες, οἱ ὁποῖες ἀκολούθησαν τοὺς ἐραστές τους χωρὶς τὴν ἔγκριση τοῦ πατέρα τους (τοῦ κηδεμόνα τους), θεωρεῖται, ὅτι ἐπόρνευσαν καὶ ὑπόκεινται τῷ τῆς πορνείας ἐπιτιμῶ'. Ὅταν ὁμως συμφωνήσουν οἱ γονεῖς καὶ θελήσουν νὰ μείνῃ ἄλυτον τὸ συνοικέσιον' (Ρ.-Π., Δ', 184), τότε φαίνεται ὅτι παίρνει κάποια διόρθωση τὸ πρᾶγμα, καὶ ἡ πορνεία αὐτῶν εἰς γάμον καὶ ὑπανδρείαν μεταβάλλεται' («Πηδάλιον», σελ. 613). Στὴν περίπτωσιν δὲ αὐτὴ ἐπιτιμῶνται γιὰ τρία χρόνια μετὰ ἀποχὴ ἀπὸ τῆς θείας Κοινωνίας».

Κατὰ ἀνάλογον πληροφοροῦμεθα καὶ ἀπὸ τὸν μ' καν. τοῦ Μεγ. Βασιλείου, ὁ ὁποῖος μιλάει γιὰ τὶς γυναῖκες, οἱ ὁποῖες ἦσαν ὑπὸ δουλείαν. Αὐτὸς ὀρίζει: «Ἡ (γυνὴ ἢ) παρά γνώμην τοῦ δεσπότη (τοῦ κυρίου της) ἀνδρὶ ἑαυτὴν ἐκδοῦσα, ἐπόρνευσεν· ἢ δὲ μετὰ ταῦτα πεπαρρησιασμένῳ (φανερῶ καὶ μετ' ἀδείας) γάμῳ χρησαμένη, ἐγγήματο· ὥστε, ἐκεῖνο μὲν πορνεία, τοῦτο δὲ γάμος· αἱ γὰρ συνθήκαι τῶν ὑπεξουσίων οὐδὲν ἔχουσι βέβαιον» (Ρ.-Π., Δ', 185). Ὑπογραμμίζουμε τὴν πρότασιν: «ὥστε ἐκεῖνο μὲν πορνεία, τοῦτο δὲ γάμος».

Τὸ ἴδιον παρατηροῦμε καὶ στὸν μβ' καν. τοῦ ἴδιου πατρός: «Οἱ ἄνευ τῶν κρατούντων (κηδεμόνων) γάμοι πορνείαι εἰσιν... ὡς, ἐὰν ἐπινεύσωσιν (ἐγκρίνωσιν) οἱ κύριοι τὴν συνοίκησιν τότε λαμβάνει τὸ τοῦ γάμου βέβαιον» (Ρ.-Π., Δ', 189). Εἶναι εὐγλωττο τὸ γεγονός, ὅτι κατὰ τοὺς κανόνες αὐτούς, ἡ μεταβολὴ καὶ ἡ μετατροπὴ μιᾶς πορνικῆς καταστάσεως σὲ νόμιμον γάμον ἐξαρτάται ἀπὸ τὴν τήρησιν ὠρισμένων νομοκανονικῶν προϋποθέσεων, ἐδῶ τῆς ἐγκρίσεως τῶν κρατούντων κηδεμόνων.

Παρά τὰ ἀνωτέρω, ἴσως παρατηρήσει κάποιος, ὅτι οἱ ἐν λόγῳ κανόνες δείχνουν μόνον ἔμμεση καὶ ἀπλὴ ἀνοχὴ καὶ ἀναγνώριση τοῦ γάμου ποῦ ἔγινε μετὰ τὸν πολιτικὸν τύπον καὶ δὲν ἐπιβάλλουν αὐτόν. Ἄντ' αὐτοῦ ἐμεῖς θὰ λέγαμε, ὅτι οἱ κανόνες δείχνουν μία συνετὴ, συνεπὴ καὶ

α', ι', λα', καὶ νβ' Λαοδικείας, ιστ' καὶ κα' Καρθαγένης, δ', στ', θ', ιβ', (ιη'), κβ', κε', κστ', λ', λα', λστ', λη', μ', μα', μβ', ν', νθ', ξθ', π' καὶ πζ' Μεγ. Βασιλείου.

διακριτική ποιμαντική τακτική. Καὶ θὰ προσθέταμε, παίρνοντας τὸ θάρρος καὶ ἀπὸ ἄλλες μαρτυρίες, ὅτι ὑπάρχουν κανόνες, οἱ ὁποῖοι ἂν δὲν ἐπιβάλλουν, ὅμως τουλάχιστον ὑποδεικνύουν ὡς λύση καὶ διέξοδο σὲ μερικές περιπτώσεις τὸν πολιτικὸ γάμο.

Ἦδη προηγουμένως ἀναφερθήκαμε στὴν περίπτωση τῶν ἐρχομένων σὲ β' γάμο. Ἐκεῖ, λοιπόν, πού τὰ πράγματα εἶναι ἔκδηλα, γιατί ἔχουμε καὶ κανονικές καὶ πατερικές μαρτυρίες, εἶναι ἡ σύναψη τοῦ β' γάμου (καὶ ἐπομένως καὶ τῶν λοιπῶν). Ὁ ζ' καν. τῆς Νεοκαισαρείας παραγγέλλει: «Πρεσβύτερον εἰς γάμους διγαμούντων μὴ ἐστιᾶσθαι· ἐπεὶ μετάνοιαν αἰτοῦντος τοῦ διγάμου, τίς ἔσται ὁ πρεσβύτερος, ὁ διὰ τῆς ἐστιάσεως συγκατατιθέμενος τοῖς γάμοις;» (P.-P., Γ', 80). Ἐπ' αὐτοῦ ὁ Θεόδωρος ὁ Στουδίτης σὲ μία του ἐπιστολῆ γράφει: «Εἰ γὰρ ὁ ἱερός κανὼν οὐκ ἀνέχεται εἰς διγαμούντος γάμον ἐστιασθῆναι τὸν πρεσβύτερον· πολλῶ γε μᾶλλον ἀπείργει τοῦτον τοῦ στεφανῶσαι» (PG 99, 1616B). Καὶ μὴ νομισθεῖ, ὅτι μιλάει μόνο γιὰ τὴν εἰδικὴν πράξιν τοῦ στεφανώματος καὶ ὄχι γιὰ τὴν ἱερολογία. Γιατί σὲ ἄλλη ἐπιστολῆ του λέει σαφέστερα: «Ποιὸς θὰ εἶναι ἐκεῖνος ὁ πρεσβύτερος πού θὰ στεφανώσῃ τὸ δίγαμο, ἀφοῦ ἐμποδίζεται ἀπὸ τοὺς Πατέρες καὶ ἀπλῶς νὰ παρακαθῆσθαι στὸ γεῦμα τοῦ διγάμου;». Καὶ συνεχίζει: «Ποιοῦ δὲ καὶ ποιά θὰ εἶναι ἡ εὐλογία, ἡ εἰδικὴ εὐχή, πού θὰ γίνῃ γιὰ τὴν σύναψη τοῦ γάμου αὐτοῦ, ἀφοῦ δὲν ὑπάρχει ἄλλη ἐκτὸς ἀπὸ τὴν μίαν ἐκεῖνην πού λέγεται στὸν πρῶτο γάμο;». Καὶ συμπεραίνει: «Συνῆκται (βγαίνει τὸ συμπέρασμα) οὖν ἐκ πάντων Γραφικῶς τε καὶ Πατρικῶς ἀμέτοχον εἶναι στεφανώματος τὴν δευτερογαμίαν· διὰ τοῦτο οὐδὲ ὑπὸ τοῦ ἱερέως ζευγνυμένην» (PG 99, 1093AB). Καὶ ὁ πατριάρχης Νικηφόρος ὁ Ὁμολογητῆς (ρλε' καν.) μᾶς πληροφορεῖ: «Ἐάν τις ἀπὸ χηρείας ὦν καὶ θέλει λαμβάνειν γυναῖκα ἀπὸ χηρείας... ἀκολουθίαν οὐκ ἔχει καὶ τὰ ἐπιτίμια τῆς διγαμίας δουλεύσωσι» (J.-B. Pitra, *Spicilegium Solesmense*, IV, σελ. 408). Ἄρα φαίνεται, ὅτι κατ' ἀρχὰς καὶ κατὰ κανονικὴν ἀκρίβειαν ἱερολογία σὲ διγάμους δὲν ἐτελεῖτο, καὶ ἐπομένως ὁ γάμος θὰ γινόταν μὲ τὴν πολιτικὴν διαδικασίαν (πρβλ. J. Zhishman, *Τὸ δίκαιον τοῦ γάμου*, Β', σελ. 75), δηλ. ὅ,τι γινόταν καὶ μὲ τοὺς κοσμικοὺς.

Στὸ συμπέρασμα αὐτὸ καταλήγουμε καὶ ἀπὸ ἄλλη μία ἀπάντηση-πληροφορία τοῦ ἴδιου τοῦ Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου, τὴν ὁποία δίνει σὲ ὑποτιθέμενο ἐρώτημα: «Φαίης δ' ἂν· Καὶ πῶς ἔλθωσιν ἐπὶ τὴν συνάφειαν; Τοῖς ἀνθρωπίνους καθήκουσιν, ὡσπερ καὶ οἱ τρίγαμοι καὶ πολύγαμοι» (PG 99, 1093C), ἀπαντᾷ. Ἡ ἔκφραση «τοῖς ἀνθρωπίνους καθήκουσιν», πού σημαίνει «σύμφωνα μὲ ἐκεῖνα πού ἀρμόζουν στὰ ἀνθρώπινα», δηλώνει σαφῶς ὅτι ὁ Θεόδωρος ὁ Στουδίτης ἔκλινε στὴν ἀποψη, ὅτι καὶ στοὺς διγάμους χριστιανούς ἔπρεπε νὰ γίνῃται ὅ,τι καὶ στοὺς

ἄλλους γενικῶς ἀνθρώπους, τοὺς μὴ χριστιανούς. Δηλ. ἡ σύναψη τοῦ γάμου νὰ γίνεται σύμφωνα μὲ τὰ κρατοῦντα στὴν Πολιτεία.

Καὶ ὁ α' καν. τῆς Λαοδικείας εἶναι τοῦ ἴδιου πνεύματος, ὅταν ὀρίζει, ὅτι πρέπει «κατὰ τὸν ἐκκλησιαστικὸν κανόνα, τοὺς ἐλευθέρως καὶ νομίμως συναφθέντας δευτέροις γάμοις, μὴ λαθρογαμίαν ποιήσαντας, ὀλίγου χρόνου παρελθόντος, καὶ σχολάσαντας ταῖς προσευχαῖς καὶ νηστείαις, κατὰ συγγνώμην ἀποδίδοσθαι αὐτοῖς τὴν κοινωνίαν» (Ρ.-Π., Γ', 81). Καὶ ἀπὸ τὸν κανόνα αὐτὸν τῆς Λαοδικείας βλέπουμε, ὅτι ἡ ἱερολογία τοῦ β' γάμου δὲν ἀπαιτεῖται ἀπὸ τοὺς κανόνες. Ἐκεῖνο ποῦ ἀπαιτεῖται εἶναι νὰ γίνεται ὁ γάμος «νομίμως», μὲ ὅλους τοὺς νομίμους τύπους (ὄχι λαθραίως, οὔτε ἐξ ἀρπαγῆς καὶ ἀναγκαστικῶς) καὶ μὲ ὅλες τὶς νόμιμες προϋποθέσεις, δηλ. νὰ «μὴ εἶναι ἐμποδισμένος διὰ τινα συγγένειαν», ὅπως πολὺ χαρακτηριστικὰ παρατηρεῖ ὁ Ἁγ. Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης («Πηδάλιον», σελ. 421).

Ἄν ὁ β' γάμος δὲν εἶχε ἀκολουθία, πολὺ περισσότερο, ὅπως εἶναι εὐνόητο καὶ λογικόν, δὲν εἶχε ὁ τρίτος γάμος. Αὐτὸ μπορούμε νὰ τὸ ἐπιβεβαιώσουμε καὶ ἀπὸ τὸν ἐξῆς συλλογισμὸς: Ὅπως εἶδαμε πρὸ πάνων, ὁ ν' καν. τοῦ Μεγ. Βασιλείου χαρακτηρίζει τὸν τρίτο γάμο «ὡς ρύψασμα τῆς Ἐκκλησίας». Τὴν ἔκφραση αὐτὴ σχολιάζοντας ὁ Βαλσαμῶν παρατηρεῖ: «Ρυψάσματα τῆς Ἐκκλησίας λογίζονται οἱ τρίτοι γάμοι πάντως, ὡς μὴ ἐκχωρούμενοι (ἐπιτρεπόμενοι) ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας, ἐὰν ἐρωτηθῶσι» (Ρ.-Π., Δ', 204). Τοῦτο σημαίνει ὅτι οἱ γάμοι αὐτοὶ ἐγίνοντο χωρὶς νὰ ἐρωτᾶται ἡ Ἐκκλησία. Καὶ γιὰ νὰ συνάπτονται αὐτοὶ οἱ γάμοι χωρὶς νὰ ἐρωτᾶται ἡ Ἐκκλησία, τοῦτο σημαίνει, ὅτι καὶ δὲν τοὺς ἱερολογοῦσε. Ἄρα συνήπτοντο μὲ τὸν πολιτικὸν τύπο.

Αὐτὰ ὅλα προφανῶς εἶχε ὑπ' ὄψη του καὶ ὁ J. Zhishman, ὅταν ἔλεγε: «Ἡ ἐκκλησία ἐθεώρει τὸ κατ' ἀρχὰς τὴν θρησκευτικὴν τελετὴν καὶ κατ' αὐτὴν τὴν σύναψιν τοῦ τελείου γάμου οὐχὶ ὡς ὄρον ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ πρὸς τὸ κῦρος καὶ τὴν ἰσχὺν χριστιανικοῦ γάμου... Ἡδύνατο δὲ μάλιστα νὰ συμβῇ ἐνίοτε, ὥστε ἡ ἐκκλησία ἤρκειτο τὴν εὐλογίαν αὐτῆς, ὡς τοῦτο συνέβαινε... καὶ ἐν τῇ συνάψει τοῦ δευτέρου καὶ τρίτου γάμου. Πλὴν τῆς ἀμοιβαίας συναινέσεως ἤρκειτο αὕτη καὶ ἐπὶ τῇ ἀστικῇ δημοσιότητι τῆς ἐνώσεως» (*Τὸ δίκαιον τοῦ γάμου*, Α', σελ. 290-291).

Ἄνάλογα πρὸς τὰ ἀνωτέρω ἐκτεθέντα ἰσχύουν καὶ βρίσκουμε σὲ πολλοὺς κανόνες τῆς Ἐκκλησίας τῶν ἑπτὰ Οἰκουμενικῶν Συνόδων. Καὶ ἐπειδὴ ἡμεῖς (θέλουμε νὰ) συνεχίζουμε τὴν παράδοση (κανόνες καὶ πράξι) αὐτῆς τῆς Πρώτης, ἀδιαίρετης, Ἐκκλησίας, γι' αὐτὸ πρέπει νὰ τὴν

ἀκολουθοῦμε καὶ στὴν κανονικὴ καὶ ποιμαντικὴ τακτικὴ γύρω ἀπὸ τὰ θέματα τοῦ γάμου.

Δ. Ἡ ἰδιαιτερότητα τοῦ θρησκευτικοῦ γάμου.

Μὲ αὐτὰ βέβαια ποὺ λέμε δὲν ὑποστηρίζει κανένας, ὅτι ὁ πολιτικὸς γάμος εἶναι μυστήριον γάμου. Εἶναι μόνο θεσμός, θεσμὸς νόμιμος. Ἀλλὰ μὴν ξεχνᾶμε, ὅτι καὶ στὴν Ἐκκλησίᾳ μυστήριον γάμου εἶναι ὁ πρῶτος γάμος. Δὲν εἶναι οὔτε ὁ δεύτερος, οὔτε πολὺ περισσότερο ὁ τρίτος («ρύπασμα») καὶ ἄς ἱερολογοῦνται σήμερα κατ' οἰκονομίαν ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίᾳ.

1. Ὅτι δὲν εἶναι μυστήριον ὁ δεύτερος γάμος, φαίνεται ἀπὸ τὸ ἐντελῶς διάφορον τῶν ἀκολουθιῶν τοῦ πρῶτου καὶ τοῦ δευτέρου—τρίτου γάμου. Αὐτὸ γίνεται ἀντιληπτὸ καὶ ἀπὸ τὴν περίπτωσιν τοῦ ἁγιασμοῦ, ὅπου καὶ μία μόνο εὐχὴ ἀρκεῖ στὴ διαφοροποίηση μικροῦ καὶ μεγάλου ἁγιασμοῦ.

2. Ὅτι ὁ β' γάμος δὲν εἶναι μυστήριον, ἀποδεικνύεται καὶ ἀπὸ τὸ γεγονός, ὅτι ἡ Ἐκκλησία μας δὲν ἐπιτρέπει νὰ ἱερωθεῖ ὁ δίγαμος ἢ νὰ πάρει δίγαμο—διαζευγμένη γυναίκα (Πρβλ. ιζ', ιη' ἀποστολ. καὶ ἡ' Νεοκαισαρείας).

3. Ἀκόμη ὅτι ὁ πρῶτος γάμος διαφοροποιεῖται ἀπὸ τοὺς β' καὶ γ', ἀποδεικνύεται καὶ ἀπὸ τὸ γεγονός, ὅτι μετὰ τὸν γ' γάμο μπορεῖ κάποιος νὰ ἐπανασυστήσῃ τὸν πρῶτον τοῦ γάμου, χωρὶς νὰ θεωρεῖται τέταρτος, ἐνῶ γιὰ τὸ δεύτερον ἢ τρίτον ὑπάρχει ἀντίρρηση.

4. Ὅτι δὲν εἶναι μυστήριον καὶ ἀκόμη ὅτι δὲν ἱερολογεῖτο ὁ β' γάμος (καὶ ἀκόμη περισσότερο ὁ γ'), φαίνεται καὶ ἀπὸ τὸ γεγονός, ὅτι ἐπιβάλλεται, ὅπως εἶδαμε, στοὺς διγάμους ἐπιτίμιον.

5. Τέλος, ὅτι ὁ β' καὶ ἰδίως ὁ γ' κ.τ.λ. γάμος δὲν εἶναι μυστήριον, φαίνεται καὶ ἀπὸ τοὺς λόγους τοῦ Κυρίου ποὺ ἀπηύθυνε πρὸς τὴ Σαμαρείτιδα λέγοντάς της: «Πέντε γὰρ ἄνδρας ἔσχες, καὶ νῦν ὃν ἔχεις οὐκ ἔστιν σου ἀνὴρ· τοῦτο ἀληθὲς εἴρηκας» (Ἰω. 4, 16—18). Παραπέμπουμε καὶ στὸν δ' καν. τοῦ Μεγ. Βασιλείου ποὺ βασιίζεται στοὺς λόγους αὐτοῦ τοῦ Κυρίου καὶ λέει, ὅτι ἐκεῖνοι ποὺ ὑπερέβησαν «τὸ μέτρον τῆς διγαμίας», δὲν εἶναι πλέον ἄξιοι «τῶ τοῦ ἀνδρός, ἢ τῆς γυναικὸς καλεῖσθαι προσρήματι» (P.—Π., Δ', 102).

Γιὰ ὅλους τοὺς πιὸ πάνω λόγους μποροῦμε νὰ καταλάβουμε, γιὰτὶ ἡ Ἐκκλησία δὲν ἀπέρριπτε τὸν πολιτικὸν γάμον, οὔτε τὸν θεωροῦσε πορνεία², ἀλλὰ τὸν ἀνεχόταν, καὶ ἐπὶ πλέον τὸν χρησιμοποιοῦσε ὡς μία διέξοδος καὶ

2. Ἐδῶ δὲν πρέπει νὰ παρασιωπήσουμε τὸν κίνδυνον, ὅτι τὸ ὅλον νομικὸ πλαίσιον τοῦ πολιτικοῦ γάμου πολλὰς φορὰς ἐκπορνεύει τὸ θεσμὸν τοῦ γάμου, ἰδίως ὅταν λύνει εὐχερῶς τοὺς γάμους ἢ ὅταν ἐπιτρέπει νὰ συνάπτουν οἱ ἠνδραγαθῶν πολλοὺς γάμους.

παιδαγωγικό μέσο (έπιτίμιο), π.χ. για τούς νυμφευομένους κληρικούς, τούς διγάμους κ.τ.λ. 'Εδῶ ὀφείλουμε νά σημειώσουμε καί τὸ ἐξῆς ἐξόχως χαρακτηριστικὸ γεγονός: 'Ο βυζαντινὸς κανονολόγος Ματθαῖος Βλάσταρης στὸ «Σύνταγμα κατὰ στοιχεῖον Γ'», δίνοντας τὸν «ὄρο τοῦ γάμου», ἀφοῦ παραθέτει πρῶτα τὸν ὄρισμό τοῦ Μοδεστίνου «Γάμος ἐστὶν ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς συνάφεια καὶ συγκλήρωσις πάσης ζωῆς, θείου τε καὶ ἀνθρωπίνου δικαίου κοινωνία», στὴ συνέχεια προσθέτει: «εἴτε δι' εὐλογίας, εἴτε διὰ στεφανώματος, ἢ διὰ συμβολαίου· τὰ δὲ παρὰ ταῦτα γενόμενα ὡς μὴ γεγονότα λογίζονται» (Ρ.-Π., ΣΤ', 153-4). 'Επομένως ἐκτὸς ἀπὸ τὸν ἐκκλησιαστικὸ γάμο δέχεται καὶ τὸν πολιτικὸ, τὸν «διὰ συμβολαίου γενόμενον». Καὶ πρέπει νά ἀναλογισθοῦμε, ὅτι βρισκόμαστε στὸν 12^ο αἰῶνα.

Ἄλλα αὐτά, νομίζω, μᾶς πείθουν, ὅτι δὲν εἶναι λογικὸ — φαίνεται καὶ μόνο του — νά θέτουμε στὴν ἴδια μοίρα καὶ νά χαρακτηρίζουμε μὲ τὸν ἴδιο ὄρο (τ.ἔ. πορνεία) καὶ ἐκεῖνον ποὺ τέλεσε πολιτικὸ γάμο δημοσίως καὶ νομίμως καὶ ἐκεῖνον ποὺ διέπραξε πορνεία. Τὸ σκεφθήκαμε καλᾶ; Μποροῦμε ἄραγε καὶ τολμοῦμε νά χαρακτηρίζουμε δημοσίως ὡς πόρνους καὶ τούς πρῶτους καὶ τούς δευτέρους;

'Επίσης μὲ αὐτὰ ποὺ εἴπαμε πιὸ πάνω δὲν ὑποστηρίζουμε, ὅτι πρέπει νά προτιμηθεῖ, ἢ νά θεσπισθεῖ, ἢ νά ἐπιβληθεῖ ὁ πολιτικὸς γάμος, ἢ ὅτι θέτουμε στὴν ἴδια μοίρα, στὸ ἴδιο κῦρος καὶ στὴν ἴδια τιμὴ ἢ δύναμη τὸν πολιτικὸ γάμο μὲ τὸ θρησκευτικὸ. Ἀντιθέτως, ὅπως ἔχουμε ξαναγράψει, πρέπει «νά γίνει πιὸ κατανοητὸ καὶ τὸ γιατί ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία δὲν μπορεῖ νά δεχθεῖ τὸν πολιτικὸ γάμο γιὰ τὰ ἄξια καὶ πιστὰ μέλη τῆς: Γιατί ὁ πολιτικὸς γάμος δὲν εἶναι ὁ τέλειος γάμος. Εἶναι τὸ προστάδιο αὐτοῦ. Ὁ πολιτικὸς γάμος ἐπαναφέρει τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας τουλάχιστον στὴν κατάσταση τῆς Π. Διαθήκης, τῆς μνηστείας, τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ. Ἀλλὰ ἡ Παλαιὰ Διαθήκη ἐπαλαιώθη ἀπὸ τὴν Καινὴ Διαθήκη. Σχετικῶς διακηρύσσει ὁ Ἄπ. Παῦλος: Ἐν τῷ λέγειν Καινὴν πεπαλαίωκεν τὴν πρῶτην· τὸ δὲ παλαιούμενον καὶ γηράσκον ἐγγὺς ἀφανισμοῦ» (Ἐβρ. 8,13). Ἐπομένως δὲν μπορεῖ, οὔτε ἐπιτρέπεται, οὔτε εἶναι ὀρθὸ καὶ λογικὸ νά ζητοῦμε ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία νά ὀπισθοδρομήσει, νά πάει πάλι πίσω» (Θεώρηση, σελ. 27).

Καὶ ἀκόμη ἔχουμε γράψει, ὅτι στὸ γάμο ποὺ συνάπτεται μὲ τὴν τέλεση τοῦ μυστηρίου βρίσκουμε καὶ τὰ ἐξῆς πλεονεκτήματα:

- 1) Ἐχουμε τὴν εὐλογία καὶ τὴν ἐγγύηση τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς Ἐκκλησίας.
- 2) Εἰκονίζει τὸν ἄρρηκτο σύνδεσμο μεταξύ Χριστοῦ καὶ Ἐκκλησίας

καὶ θεμελιώνεται ἐπάνω σ' αὐτόν. Πρβλ. Ἐφεσ. 5, 22–33.

3) Ἀκολουθεῖ τὴν ἀρχή: «Οὐς ὁ Θεὸς συνέζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωρίζετω» (Ματθ. 19, 6 καὶ Μάρκ. 10, 9). Ἴσως ἀνθρωπίνως ὁ γάμος εἶναι ἀδιάλυτος. Μόνο ὁ Θεὸς χωρίζει τὸ ἀνδρόγυνο μὲ τὸ θάνατο.

4) Ἡ σύναψη αὐτὴ γίνεται βάσει τοῦ θείου δικαίου (Ἁγ. Γραφῆς – Ἱ. Κανόνων), τὸ ὁποῖο εἶναι ἀυθεντικὸ καὶ ἀναλλοίωτο. Δὲν μπορεῖ νὰ τὸ ἀλλάξει κανεὶς ἄνθρωπος. Καὶ αὐτὴ ἡ σταθερότητα ἀντανακλᾷ καὶ στὸ γάμο.

5) Σκοπὸς τοῦ γάμου αὐτοῦ δὲν εἶναι ἡ ἀπλὴ συμβίωση, ἀλλὰ ἡ ὁλοκλήρωση, ὁ ἁγιασμὸς καὶ ἡ τελείωση τοῦ ἀνδρογύνου, ἡ ἐκπλήρωση τοῦ Ἐφεσ. 5, 22–33.

Ἐδῶ δὲ γιὰ μιὰ καλλίτερη διασάφηση τῶν πραγμάτων ἐμεῖς θὰ ἐκάνουμε καὶ τὴν ἐξῆς διάκριση μεταξὺ πορνείας – πολιτικοῦ γάμου – μυστηρίου γάμου: «Ὅτι ἡ πορνεία εἶναι ἕνα βρώμικο νερό, ὅτι ὁ πολιτικὸς γάμος εἶναι ἀπλῶς νερό, καὶ ὅτι τὸ μυστήριον τοῦ γάμου εἶναι ἕνα ἁγιασμένο νερό. Σ' αὐτὴν τὴν παρομοίωση μᾶς ὁδηγεῖ καὶ τὸ θαῦμα τῆς Κανᾶ μὲ τὸ νερὸ ποῦ ἐγίνε κρασί καὶ τὸ ὁποῖο μπορεῖ κάλλιστα νὰ ὁλοκληρώσει τὴν ὅλη εἰκόνα τοῦ μυστηρίου τοῦ γάμου. Ὅτι ὁ πολιτικὸς γάμος, ὁ θεσμὸς τοῦ γάμου γενικῶς, εἶναι ἕνα νερό, τὸ ὁποῖο τὸ μυστήριον τοῦ γάμου τὸ μετατρέπει σὲ κρασί.

Ε. Ἐπιλεγόμενα.

Σὰν σὲ ἐπίλογο θὰ θέλαμε νὰ ὑπογραμμίσουμε τὰ ἐξῆς: Ἡ Ἐκκλησία μὲ μεγάλη σοφία εἶχε καὶ ἔχει θεσπίσει τίς διατάξεις τῆς κατὰ τέτοιο τρόπο, ὥστε νὰ μὴ φάσκει καὶ ἀντιφάσκει πρὸς τὸν ἑαυτὴ καὶ νὰ μὴ ἔρχεται σὲ ἀντίθεση ἢ πρᾶξη τῆς πρὸς τὴ θεωρία τῆς. Καὶ αὐτὴ τὴν τακτικὴ τῆς ἐνωμένης Ἐκκλησίας τῶν ἑπτὰ Οἰκουμενικῶν Συνόδων ὀφείλει νὰ ἀκολουθεῖ καὶ ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος. Νὰ μὴ ὀπισθοδρομεῖ μὲ τὸ νὰ ἀπορρίπτει καὶ νὰ μὴ ἀνέχεται, ὅπου χρειάζεται, τὸν πολιτικὸ γάμο, οὔτε καὶ νὰ ὀπισθοχωρεῖ μὲ τὸ νὰ συνιστᾷ καὶ νὰ ἐπιβάλλει τὸν πολιτικὸ γάμο. Ἀντιθέτως, νὰ προχωρεῖ μὲ τὸ νὰ ἐξαιρεῖ, νὰ τονίζει καὶ νὰ χορηγεῖ τὴ χάρη καὶ τὰ πλεονεκτήματα τοῦ θρησκευτικοῦ γάμου, καὶ μάλιστα τοῦ πρώτου.

Γι' αὐτὸ πολὺ ὀρθῶς ἡ Ἱ. Σύνοδος τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀποφάσισε τὰ ἐξῆς τὴν 1.2.1982 (ἀριθμ. 352160): «Ἡ Ἱ. Σύνοδος τῆς Ἱεραρχίας, πρὸς διευκόλυνσιν καὶ ἐξυπηρέτησιν τῶν καθ' οἷονδήποτε τρόπον ἀθρήσκων, ἀθέων κ.τ.λ. ἀνέχεται τὴν θέσπισιν τοῦ πολιτικοῦ γάμου ὡς προαιρετικοῦ δι' ὅσους τὸν ἐπιθυμοῦν».

Ἐπίσης πολὺ ὀρθῶς στὴν ἀπὸ 21.1.1982 Ἐγκύκλιό τῆς (2309)

ετόνιζε: «4. Εἶναι ἀληθές, ὅτι δὲν νοεῖται χριστιανὸς ὀρθόδοξος, ἀνήκων εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ μὴ τηρῶν τὴν διδασκαλίαν τῆς καὶ μάλιστα τὴν δογματικὴν. Διὰ τοῦτο καὶ εἶναι σαφές ὅτι, ὁ τελῶν πολιτικὸν γάμον, ὄχι μόνον δὲν τελεῖ ἔννομον καὶ κανονικὴν σύζευξιν κατὰ τὴν τάξιν τῆς θρησκείας, ἀλλὰ καὶ καταπατεῖ δημοσίᾳ καὶ ἐνσυνειδήτως τὴν περὶ τῶν 7 Μυστηρίων δογματικὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας μας. Ἡ 'Ι. Σύνοδος κρίνει ὅτι ὁ οὕτω συμπεριφερόμενος ἐκφράζει τὴν θέλησιν καὶ προχωρεῖ εἰς τὴν ἐκπλήρωσίν τῆς, ὅπως παύσῃ τοῦ λοιποῦ ἀνήκων οὐσιαστικῶς εἰς τὴν ἐξ ἧς προέρχεται Ἐκκλησίαν. Ἡ συνέπεια καὶ εἰλικρίνεια ἐπιβάλλει ὁ τοιοῦτος νὰ παύσῃ καὶ τυπικῶς πλέον νὰ ἀνήκῃ εἰς τοὺς κόλπους τῆς. Τοῦτο, μετὰ θλίψεως πολλῆς, ἀναγκάζεται νὰ ὑπογραμμίσῃ ἡ Ἐκκλησία μας, ἡ ὁποία βεβαίως καὶ θὰ προσπαθῇ νὰ ἐπιναφέρῃ εἰς τὴν εὐθεῖαν ὁδὸν τοῦ Θεοῦ πάντας ἐκείνους οἱ ὁποῖοι θὰ παρασυρθοῦν ἀπὸ τὰ συνθήματα τῆς συγχρόνου ἐκκοσμικεύσεως καὶ θὰ ἀδικήσουν τοὺς ἑαυτοὺς των. Εὐνόητον ἐπίσης, ὅτι ἡ Ἐκκλησία οὐδέποτε καὶ οὐδένα ἀληθῶς μετανοήσαντα ἀρνεῖται νὰ προσδεχθῇ καὶ πάλιν εἰς τὴν ἀγκάλην τῆς».

Δέον νὰ σημειωθῆ, ὅτι μὲ πολλὴ σύνεση ἡ Ἐκκλησία καὶ παρὰ τὴν αὐστηρότητα τῆς ἐγκυκλίου δὲν λέει, ὅτι διαπράττει πορνείαν «ὁ τελῶν πολιτικὸν γάμον». Ὅφειλουμε ἐπίσης νὰ δώσουμε ἰδιαίτερη προσοχὴ στὴ διακριτικότητα, μὲ τὴν ὁποία εἶναι διατυπωμένη ἡ πρόταση στὸ θέμα τῆς ἀπομακρύνσεως τοῦ τελουῦντος πολιτικὸ γάμο ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία. Δὲν λέει ὅτι τὸν ἀποκόπτει ἡ Ἐκκλησία, ἀλλὰ ὅτι μόνος του προχωρεῖ σ' αὐτό. Αὐτὸς ἀναλαμβάνει τὴν εὐθύναν του.

Κάτι ἀνάλογο ἐκφράζει καὶ ἡ ὑπ' ἀριθμ. 2395 Ἐγκύκλιος τῆς 'Ι. Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος (Ἀριθμ. πρωτ. 27671377, 5 Σεπτ. 1984), ἡ ὁποία λέει, ὅτι οἱ «τελέσαντες πολιτικὸν γάμον, ἔχουν ἀνάγκην στοργικωτέρας μεταχειρίσεως, ὡς μέλη τῆς Ἐκκλησίας μᾶλλον ἀσθενέστερα, ὑστεροῦντα καὶ πάσχοντα' (Α' Κορ. 12, 22), καὶ ὄχι ἀπειλῶν καὶ ἐκβιασμῶν, οἱ ὁποῖοι ἐξωθοῦν εἰς ἀρνητικὰ ἀποτελέσματα». Καὶ συνεχίζει: «Δὲν πρέπει νὰ διαφεύγῃ τῆς προσοχῆς πάντων ἡμῶν ὅτι πολλοὶ πολιτικοὶ γάμοι τελοῦνται ὑπὸ τὴν πίεσιν καὶ τὴν ἀνάγκην εἰδικῶν οἰκογενειακῶν καὶ κοινωνικῶν συνθηκῶν καὶ ὄχι λόγῳ περιφρονησεως τοῦ θρησκευτικοῦ γάμου καὶ ἀρνήσεως τῆς Ἐκκλησίας, δι' ὃ καὶ ἐν καιρῷ εὐθέτῳ τελοῦν οἱ γονεῖς οὗτοι καὶ τὸν θρησκευτικὸν γάμον, ἀποκαθιστῶντες ἑαυτοὺς εἰς τὴν Κανονικὴν τάξιν. Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς διεκήρυξεν ἄφετε τὰ παιδία καὶ μὴ κωλύετε αὐτὰ ἐλθεῖν πρὸς με...» (Ματθ. 19, 14) καὶ τὸν ἐρχόμενον πρὸς με οὐ μὴ ἐκβάλω ἔξω...» (Ἰω. 6, 37), οἱ δὲ τελέσαντες πολιτικὸν γάμον οὐδόλως θεωροῦνται ὡς ἀποκοπέντες ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία ὡς φιλόστοργος,

μακροθυμοῦσα καὶ συγχωροῦσα Μήτηρ, ἀναμένει πάντοτε τὴν ἐπιστροφήν τῶν τέκνων τῆς εἰς τὰς ἀγκάλας αὐτῆς».

Καὶ στὴν Ἐγκύκλιο αὐτῆ ἡ ἔκφραση «οὐδόλως θεωροῦνται ὡς ἀποκοπέντες ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας» ὑπονοεῖ ὅτι μόνοι τους μπορεῖ νὰ ἀποκόπηκαν ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία, ἀλλὰ ἡ ἴδια ἡ Ἐκκλησία δὲν τοὺς ἀπέκοψε, γιατί δὲν λέει, ὅτι ἀποκόπηκαν «ὑπὸ» (ἐκ μέρους) τῆς Ἐκκλησίας.

Ἐν πάσῃ, ὅμως, περιπτώσει, καὶ ἂν ἀκόμη ὑποθέσουμε, ὅτι εἶναι ἐκτὸς τῆς Ἐκκλησίας ὁ τελῶν πολιτικὸ γάμο, πάλι — ἢ μᾶλλον τότε πολὺ περισσότερο — δὲν μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι διαπράττει πορνεία, ὅτι εἶναι πόρνος, οὔτε μποροῦμε νὰ μὴ λαμβάνουμε ὑπ' ὄψη τὸν συναφθέντα γάμο καὶ νὰ μὴν τὸν προσμετῶμε. Μιλᾶμε γιὰ τὴν «κατ' ἀκρίβειαν» κανονικὴ ἀντιμετώπιση. Καὶ μὴν ξεχνᾶμε τὸν α' κανόνα τοῦ Ἀγ. Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, ὁ ὁποῖος λέει: «Ἐκαστα τῶν καθ' ἡμᾶς πραγμάτων, ὅταν εὐθὺ φέρηται κανονικῆς εὐταξίας, οὐδένα μὲν ἡμῖν ἐντίκει θόρυβον, ἀπαλλάττει δὲ καὶ τῆς παρά τινων δυσφημίας, μᾶλλον δὲ καὶ τὰς παρά τῶν εὖ φρονούντων εὐφημίας ἡμῖν προξενεῖ» (Ρ.-Π., Δ', 355). Ἡ ἀπόδοση αὐτοῦ ἔχει ὡς ἑξῆς: «Ὅταν τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα συμμορφώνονται πρὸς τὴν κανονικὴ τάξιν τῆς Ἐκκλησίας, δὲν προξενοῦν σὲ μᾶς θόρυβο, ἀνησυχία καὶ δυσφημία. Ἀντιθέτως προκαλοῦν εὐφημία καὶ τὸν δίκαιον ἔπαινον ὅλων ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι σκέπτονται ὀρθά».